

๖. ทุกกรการิกปัญหา ๗๓

พระราชชาตรีถามว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระโพธิสัตว์ทั้งสี่ ย่อมกระทำกิจที่กระทำยาก หรือว่ากิจที่กระทำยากอันพระโพธิสัตว์พระนาคโคดมเท่านั้นทรงกระทำแล้ว?"

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร กิจที่กระทำยากย่อมไม่มีแก่พระโพธิสัตว์ทั้งปวง, พระโคดมโพธิสัตว์เท่านั้น ได้ทรงกระทำกิจที่กระทำยาก."

ร. "ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น ความมีประมาณต่างกันระหว่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย กับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีละซี."

ถ. "ขอถวายพระพร ความมีประมาณต่างกันด้วยพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย กับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีโดยเหตุที่ตั้งสี่ประการ, เหตุที่ตั้งสี่ประการเป็นไฉน? คือ ความมีประมาณต่าง คือ ตระกูลหนึ่ง ความมีประมาณต่างคือกาลยี่ดียวหนึ่ง ความมีประมาณต่างคืออายุหนึ่ง ความมีประมาณต่าง คือ ปรมาณหนึ่ง. ความมีประมาณต่างกันระหว่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย กับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีโดยเหตุที่ตั้งสี่ประการเหล่านี้แล."

ขอถวายพระพร ก็แต่ความมีประมาณต่างกัน เพราะรูปศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ ญาณทัสสนะ ความเป็นผู้ไม่ครั้นคร้าม สืออย่าง กำลังแห่งพระตถาคตสืบประการ ญาณที่ไม่ทั่วไปหกประการพุทธญาณสืบสืออย่าง พุทธธรรมดาสืบแปดประการ และพุทธธรรมดาทั้งสี่ ย่อมไม่มีแก่พระพุทเจ้าทั้งปวง, พระพุทเจ้าแม่ทั้งปวงเป็นผู้เสมอเหมือนกัน โดยพุทธธรรมดาทั้งหลาย."

ร. "ถ้าพระพุทเจ้าทั้งปวง เป็นผู้เสมอเหมือนกัน โดยพุทธธรรมดาทั้งหลาย, เพราะเหตุไร กิจที่กระทำยากอันพระโคดมโพธิสัตว์ต้องทรงกระทำแล้ว?"

ถ. "ในเมื่อโพธิญาณยังไม่แก่กล้า พระโคดมโพธิสัตว์จึงออกแล้วเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่, เมื่อพระโคดมโพธิสัตว์จะอบรมญาณซึ่งยังไม่แก่กล้าให้แก่กล้า จึงต้องทรงกระทำกิจที่กระทำยาก."

ร. "พระผู้เป็นเจ้า เพราะเหตุไร ในเมื่อพระโพธิญาณยังไม่แก่กล้า พระโพธิสัตว์จึงต้องออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่? ควรจะรอให้ญาณแก่กล้าเสียก่อน ครั้นญาณแก่กล้าแล้วจึงออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ ไม่ใช่หรือ?"

ถ. "ขอถวายพระพร พระโพธิสัตว์เห็นเรือน คือ สตรีเป็นของวิปริต เป็นผู้มีใจเหี้ยม, เมื่อเธอมีความเหี้ยมเรือน ความไม่สบายจิตย่อมเกิดขึ้น เทวบุตรผู้เป็นไปในหม่อมมารองศ์ใดองค์หนึ่งเห็นจิตไม่สบายของเธอเกิดขึ้น จึงคิดว่า 'กาลนี้เป็นกาลเพื่อจะบรรเทาจิตไม่สบายของเธอ' แล้วจึงสถิตในอากาศได้กล่าวคำอย่างนี้ว่า 'แน่ท่านผู้นิรทุกข์ ๆ ท่านอย่าเป็นผู้กระสันขึ้นเลย ในวันที่เจ็ดแต่วันนี้ จักรัตนะเป็นทิพย์มีกำลังหนึ่ง พร้อมด้วยกงพร้อมด้วยดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง จักปรากฏแก่

ท่าน, อนึ่ง รัตนะทั้งหลายที่ไปแล้วในปฐพีหรือตั้งอยู่ในอากาศ จักตั้งขึ้นเองแก่ท่าน, ราชอาณาจักรจักเป็นไปโดยมุขเดียว ในทวีปใหญ่ทั้งสี่มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร, และบุตรทั้งหลายของท่านพันกว่าเป็นผู้แก้แค้นเจ้า จักเป็นผู้ย้ายเสียซึ่งเสนาแห่งผู้อื่น, ท่านผู้เกลื่อนกล่นด้วยบุตรเหล่านั้น เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยรัตนะเจ็ด จักพำสอนประชุมชนทั้งสี่ทวีป.

ขอถวายพระพร หลาวเหล็กร้อนพร้อมตลอดวันซึ่งร้อนในที่ทั้งปวง พึงเข้าไปสู่ช่องหู ฉันท, คำนั้นเข้าไปแล้วสู่ช่องโสตแห่งพระโพธิสัตว์ ฉันทนั้นนันทเทียว, ด้วยเหตุนี้ เธอกระสันขึ้นแล้วโดยปกติแล้ว วุ่นวายแล้ว ถึงความสลดแล้วยิ่งกว่าประมาณ เพราะคำแห่งเทพดานัน. เปรียบเหมือนกองไฟใหญ่ที่สุด กำลังโพลงอยู่ อันบุคคลเผาเข้าด้วยไม้แห้งอย่างอื่น พึงโพลงยิ่งกว่าประมาณ.

อีกอย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนมหาปฐพี ซึ่งชุ่มอยู่แล้วโดยปกติ มีหญ้าเขียวเกิดแล้ว มีน้ำอันบุคคลรดแล้ว เกิดเป็นโคลน ครั้นเมื่อมหาเมฆเป็นไปแล้ว พึงเป็นโคลนยิ่งกว่าประมาณอีกนั้นเทียว."

ร. "พระนาคเสน เอกก็ ถ้าว่าจักรรัตนะเป็นทิพย์ พึงเกิดแก่พระโพธิสัตว์ในวันที่เจ็ด พระโพธิสัตว์พึงกลับเพราะจักรรัตนะเป็นทิพย์เกิดแล้วหรือหนอ?"

ธ. "ขอถวายพระพร จักรรัตนะเป็นทิพย์ ไม่พึงเกิดแก่พระโพธิสัตว์ในวันที่เจ็ดเลย, ก็แต่คำนั้นอันเทพดานันกล่าวแล้วเท็จ เพื่อประโยชน์แก่อันเล่าโลม. แม้ถ้าว่าจักรรัตนะเป็นทิพย์ พึงเกิดในวันที่เจ็ดจริง พระโพธิสัตว์ก็หากกลับไม่. เพราะเหตุอะไร? เพราะว่าพระโพธิสัตว์ได้ถือไว้มั่น ว่าเป็นของไม่เที่ยง ได้ถือไว้มั่น ว่าเป็นทุกข์ ว่าเป็นอนัตตา ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งอุปาทาน.

ขอถวายพระพร เปรียบเหมือนน้ำ ย่อมเข้าไปสู่แม่น้ำคงคา แต่สระอนินดาต ย่อมเข้าไปสู่มหาสมุทรแต่แม่น้ำคงคา ย่อมเข้าไปสู่ช่องบาดาลแต่มหาสมุทร, เอกก็ น้ำนั้นซึ่งไปแล้วในช่องบาดาล พึงเข้าสู่มหาสมุทร พึงเข้าไปสู่แม่น้ำคงคาแต่มหาสมุทร พึงเข้าไปสู่สระอนินดาต แต่แม่น้ำคงคาอีกหรือหนอ?"

ร. "ไม่พึงเข้าไปเลย."

ธ. "ขอถวายพระพร กุศลอันพระโพธิสัตว์อบรมให้แก่กล้าแล้วสิ้นสี่อสงไขยกับแสนกัป เพราะเหตุแห่งภพนี้, พระโพธิสัตว์นี้นั้นมีภพมีในที่สุดถึงแล้ว โภชญาณของเธอแก่กล้าแล้ว เธอจักเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ญะยธรรมทั้งปวง เป็นบุคคลเลิศในโลกโดยหกปี ฉันทนั้นนันทเทียวแล, เอกก็ พระโพธิสัตว์จะพึงกลับ เพราะเหตุแห่งจักรรัตนะหรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "ไม่ถึงกลับละซี."

ธ. "ขอถวายพระพร อีกประการหนึ่ง แผ่นดินใหญ่ทั้งปาทังเขาพึงกลับกลายเป็นได้, ก็แต่พระโพธิสัตว์ไม่ถึงสัมมาสัมโพชญาณแล้วไม่พึงกลับเลย. มหาสมุทรทรงไว้ซึ่งน้ำอันบุคคลนับไม่ได้ยังต้องแห่งเหมือนน้ำในรอยเท้าโค ฉะนั้น, ก็แต่พระโพธิสัตว์ไม่ถึงสัมมาสัมโพชญาณแล้ว ไม่พึงกลับเลย.

ภูเขาสีเนรุอันเป็นภูเขา ฟิงแตกร้อยเสียงหรือพันเสียง. ก็แต่พระโพธิสัตว์ไม่ถึงสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ไม่ฟังกลับเลย. พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งดาว ฟิงตากราวกะก้อนดินในแผ่นดินฉะนั้น, ก็แต่พระโพธิสัตว์ไม่ถึงสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ไม่ฟังกลับเลย, อากาศคงฉิบหายเช่นเสื้อลำแพน ฉะนั้น, ก็แต่พระโพธิสัตว์ไม่ถึงสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ไม่ฟังกลับเลย. เพราะเหตุไร? เพราะความที่แห่งเครื่องผูกทั้งปวง เป็นอันพระโพธิสัตว์นั้นทำลายเสียแล้ว."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน เครื่องผูกทั้งหลายในโลกมีเท่าไร?"

ถ. "เครื่องผูกทั้งหลายสืบอย่างเหล่านี้มีอยู่ในโลก ขอถวายพระพร, สัตว์ทั้งหลายอันเครื่องผูกเหล่าไรเล่าผูกไว้แล้ว ย่อมไม่ออกผนวช, ถึงออกก็กลับลาผนวช. เครื่องผูกสืบเหล่าไหน? คือ มารดา เป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, บิดาเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, ภริยาเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, บุตรทั้งหลายเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, ญาติทั้งหลายเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, มิตรทั้งหลายเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, ทรัพย์เป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, ลากสักการเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, อิศริยยศเป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง, กามคุณห้า เป็นเครื่องผูกในโลกประการหนึ่ง. เครื่องผูกสืบเหล่านี้แลมีอยู่ในโลก, เป็นเครื่องผูกสัตว์ไว้มิให้ออกผนวช ถึงออกแล้วก็กลับลาผนวช. เครื่องผูกทั้งสืบประการเหล่านี้ ได้ตัดแล้ว กำจัดแล้ว ทำลายแล้ว. เพราะเหตุนี้พระโพธิสัตว์จึงไม่กลับ."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าว่าเมื่อจิตไม่ยินดีเกิดขึ้นแล้ว เพราะค่าแห่งเทพดา เมื่อโพธิญาณยังไม่แก่กล้า พระโพธิสัตว์ออกแล้วเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่, ประโยชน์อะไรจะพึงมีแก่พระโพธิสัตว์นั้นด้วย กิจที่กระทำยากอันท่านกระทำแล้ว, พระโพธิสัตว์ควรจะระอความแก่กล้าแห่งญาณ ด้วยสิ่งที่เป็นเครื่องเลียงทั้งปวงไม่ใช่หรือ?"

ถ. "ขอถวายพระพร ก็บุคคลสืบเหล่านี้แล เป็นผู้อันเขาดูหมิ่นดูถูกต้องอับอายขายหน้า ถูกเสียดแทง ถูกตีเตียน ถูกสบประมาท ไม่มีใครยำเกรง มีอยู่ในโลก, บุคคลสืบเหล่าไหน? คือ หญิงหม้ายหนึ่ง, บุคคลผู้อ่อนแอไม่มีกำลังหนึ่ง, บุคคลไม่มีมิตรและญาติหนึ่ง, บุคคลกิจจหนึ่ง, บุคคลผู้ไม่อยู่ในสกุลที่เคารพหนึ่ง, บุคคลมีมิตรเลวทรามหนึ่ง, บุคคลผู้เสื่อมจากทรัพย์หนึ่ง, บุคคลผู้มีมรรยาทเลวหนึ่ง, บุคคลผู้เสื่อมจากการงานหนึ่ง, บุคคลผู้คลายความเพียรหนึ่ง; บุคคลสืบจำพวกเหล่านี้แล เป็นผู้อันเขาดูหมิ่นดูถูก ต้องอับอายขายหน้า ถูกเสียดแทง ถูกตีเตียน ถูกสบประมาทไม่มีใครยำเกรง มีอยู่ในโลก. เมื่อพระโพธิสัตว์ระลึกถึงฐานะสืบเหล่านี้แล จึงได้เกิดความสำคัญอย่างนี้ว่า 'เราอย่าพึงเป็นผู้เสื่อมจากการงาน อย่าพึงเป็นผู้คลายความเพียร อย่าพึงเป็นผู้อันเทพดาและมนุษย์ทั้งหลายตีเตียน, ไฉนหนอเราพึงเป็นเจ้าของแห่งการงาน พึงเป็นผู้แข่งขันในการงาน พึงเป็นผู้ปรารถนาการงานเป็นใหญ่ พึงเป็นผู้มีการงานเป็นปกติ พึงเป็นผู้ควรแก่ฐานะ คือ การงาน พึงเป็นผู้มีการงานเป็นที่อยู่ พึงเป็น

ผู้ไม่ประมาทอยู่.' ขอถวายพระพร พระโพธิสัตว์จะทรงยังญาณให้แก่กล้าจึงได้ทรงกระทำกิจที่กระทำ
ได้ด้วยยาก ด้วยประการฉะนี้แล."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน เมื่อพระโพธิสัตว์กระทำกิจที่กระทำด้วยยาก ได้กล่าวอย่างนี้ว่า 'เรา
ไม่ได้บรรลุอุตตรนิมฺมุตตธรรมอลมรียญาณทัสสนะวิเศษด้วยกิจที่กระทำได้ยากเมื่อครั้งก่อนนี้เลย, หนทาง
อื่นเพื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้จะพึงมีหรือหนอแล.' ก็ความลึกลับเพราะปรารภหนทาง ได้มีแล้วแก่พระ
โพธิสัตว์ในสมัยนั้นบ้างหรือหนอ?"

ถ. "ขอถวายพระพร ก็ธรรมยี่สิบห้าประการเหล่านี้แล เป็นเครื่องกระทำจิตให้อ่อนแอ จิตอัน
ธรรมยี่สิบห้าประการกระทำให้อ่อนแอแล้ว ย่อมไม่ตั้งมั่นโดยชอบ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย
, ธรรมยี่สิบห้าประการเป็นไฉน? คือ ความโกรธหนึ่ง ความผูกโกรธหนึ่ง ความลบหลู่คุณท่านหนึ่ง
ความตีเสมอท่านหนึ่ง ความริษยาหนึ่ง ความตระหนี่หนึ่ง ความปิดบังโทษตนไว้หนึ่ง ความอวดตัวหนึ่ง
ความกระด้างดื้อดึงหนึ่ง ความแข็งดีหนึ่ง ความถือตัวหนึ่ง ความดูหมิ่นท่านหนึ่ง ความมัวเมาหนึ่ง
ความเดินเล่อหนึ่ง ความง่วงเหงาหาวนอนหนึ่ง ความเพลินหนึ่ง ความเกียจคร้านหนึ่ง ความเป็นผู้มีชน
บาปเป็นมิตรหนึ่ง รูปหนึ่ง เสียงหนึ่ง กลิ่นหนึ่ง รสหนึ่ง โผฏฐัพพะหนึ่ง ความอยากข้าวอยากน้ำหนึ่ง
ความไม่สบายใจหนึ่ง เป็นธรรมกระทำจิตให้อ่อนแอ จิตอันธรรมยี่สิบห้าประการเหล่านี้ อย่างใดอย่าง
หนึ่งกระทำให้อ่อนแอแล้ว ย่อมไม่ตั้งมั่นโดยชอบ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย.

ความอยากข้าวและอยากน้ำ ครอบงำแล้วซึ่งกายแห่งพระโพธิสัตว์, เมื่อกายอันความอยาก
ข้าวอยากน้ำครอบงำแล้ว จิตย่อมไม่ตั้งมั่นโดยชอบ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย.

พระโพธิสัตว์ ได้แสวงหาความตรัสรู้ริยสัจทั้งสิ้นในชาตินั้น ๆ ลึ้นสี่อสงไขยกัปกับแสนกัปปี. ความ
ลึกลับเพราะปรารภหนทาง จักมีแก่พระโพธิสัตว์นั้น ในชาติเป็นที่ตรัสรู้ ในภพนี้ในภายหลังทำไม?

ขอถวายพระพร อีกประการหนึ่ง คุณชาตสักว่าความสำคัญเกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์ว่า 'มรรคา
อื่นเพื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ จะพึงมีหรือหนอแล.' ในกาลก่อนพระโพธิสัตว์เมื่อประทับอยู่องค์เดียวได้
ทรงนั่งขัดสมาธิบนที่บรรทมอันมีสิริ ภายใต้อ้อมไม้หว่า เพราะการพระราชพิธีจรดพระนังคัลแห่งศักราช
ผู้พระชนก สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ทรงเข้าปฐมฌานมีปีติและสุข
เกิดแต่วิเวก พร้อมทั้งวิตกวิจารณ์อยู่. ฯลฯ เพราะดับไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน
เพราะละเสียซึ่งสุข เพราะละเสียซึ่งทุกข์เข้าจตุตถฌานซึ่งไม่มีสุขไม่มีทุกข์ มีความที่แห่งสติเป็นของ
บริสุทธิ์เพราะความเพิกเฉยอยู่."

ร. "ดีละ พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ข้อวิสัยนาสมอย่างนั้น, ข้าพเจ้ายอมรับรองอย่างนั้นว่า พระ
โพธิสัตว์จะทรงยังญาณให้แก่กล้าจึงได้กระทำกิจที่กระทำโดยยาก."